

MİLLİ SERİALLARIN TƏŞƏKKÜLÜ VƏ İNKİŞAFI

РЕЗЮМЕ

Эта статья посвящена телесериалам показанных на азербайджанских телеканалах. За последние 5-10 лет были сняты большое количество телесериалов. В статье дается сведение об этих сериалах.

Ключевые слова: становление, развитие, сериал, жанр, серия, вещание, эфир, телевидение

SUMMARY

This article deals about television serials that broadcasted in Azerbaijan tv channels. During 5-10 years, many soap-operas, tv serials produced by film companies and television channels. This article gives general information that serials.

Key words: təşəkkül, inkişaf, serial, genre, part, broadcast, , air, television.

Azərbaycan kinosu hər zaman fərqliliyi, milliliyi özündə birləşdirib. Hətta sovet rejimində belə filmlərimizdə bizə xas olan dəyərlərimiz elə ustalıqla verilib ki, hər dəfə bu filmlərə baxanda tamaşaçı özü üçün yenilik tapır[2] Ötən əsrin 80-ci illərində daha bir mərhələni arxada qoyan Azərbaycan kinosunda 90-cı illərdən etibarən bir durğunluq yaşandı. Həmin dövrdə həm də Azərbaycanda yeni televiziya kanalları hələ təzə yarandığından efirdə müəyyən boşluqlar da var idi. Onlardan ən başlıcası efirdə yayımlanan verilişlərin bir qisminin rus dilində olması idi. Kinematografiya sahəsində yaranan boşluq yerli kanallara da təsirsiz ötüşmədi. Televiziyaların proqram siyasətinə əcnəbi seriallar daxil olmağa başladı. Öz açıq-saçıqlığı ilə Azərbaycan tamaşaçısının evinə yol tapan bu seriallar onların düşüncəsini dəyişdi. Əksər hallarda mənfə istiqamətə köklənən bu dəyişiklik kütlənin psixologiyasına da mənfə təsir etdi. Lakin zaman-zaman bəzi telekanallar sanki yerli serialların istehsalını sınaqdan keçirməyə başladılar. Düzdür, bu nümunələr hələ standartlara tam cavab verməsə də tamaşaçıda az-çox maraq oyada bilirdi. 2003-cü ildə “Yanmış körpülər” adlı serialın ilk seriyası Azərbaycan televiziyasında yayımlandı. Serialın davamı 2007-ci ildə çəkildi və bütünlükdə 19 seriya yayımlandı. Çoxseriyalı bədii film olan “Yanmış körpülər” dram, macəra, sevgi, məhəbbət və triller janrlarında idi. Lakin bu serialın yayımı zamanı müəyyən qüsurlara da yol verilib. Filmdə 70-ə yaxın aktyor çəkilib. Bu serialda bəzi qüsurlara da yol verilib. Belə ki, titrlərdə bəzən Məzahir Süleymanovun adı Məzahir Zeynalov, Mövsüm Hüseynovun Möhsüm Hüseynov, Yasəmən Məmmədovanın Yasəmən

Malik, Cahan Məmmədovanın isə Cahan Məhərrəmov, Elçin Məmiyev isə Elçin və ya Elçin Cahangirli kimi, Mahi Səfərli Mahi Səfərova kimi göstərilir. Filmdə RUFƏTİN Sahib ağa ilə hansı dildə ünsiyyət qurması bilinmir. Titrərdə aktyor Vüqar Məmmədəliyev filmin ilk seriyalarında "Vüqar Sadıqov" kimi göstərilib[5]. Bütövlükdə isə bu seriala 70-ə yaxın aktyor çəkilib. 2009-cu ildə "Azad Azərbaycan" kanalı "Bacanaqlar" serialını yayımlamağa başladı. Növbəti il Xəzər televiziyası "Susmuş vicdan" adlı serialı tamaşaçıların görüşünə gətirdi. Bu serialın bölümləri demək olar ki, iki həftədən bir yayımlanırdı və qısa zaman kəsiyində tamaşaçıların rəğbətini qazana bildi. Çəkiliş zamanı keyfiyyətlilik prinsipinə mümkün qədər riayət edilməyə çalışılırdı. Eyni zamanda serialda bəzi obrazları tanınmış başqa aktyorlar canlandırılırdı ki, bu da onda süniliyi demək olar ki, çox hiss etdirmirdi. Sanki milli seriallar xarici seriallarla rəqabətə girməyə başladılar. 2011-ci ildə isə "Xəzər TV" yeni mövsümə "Küləklər şəhəri", "Aramızda qalsın", "Qayınana" adlı serialları yayımladı. Bu serialların hər üçü də tezliklə tamaşaçılar tərəfindən sevildi. Elə həmin il "Space" kanalı da "Hörümçək toru" serialını yayımladı. Teleserial sahəsində kiçik bir qığılcım yaranan kimi MTRŞ xarici serialların yayımını dayandırmağı qərara aldı. Yerli kanallara 2012-ci ilin may ayının 1-nə kimi vaxt verildi. Bu tarixdən etibarən artıq Azərbaycan telekanalında əcnəbi serialların yayımı tamamilə dayandırıldı və telekanallar üzərində artıq yerli serialların istehsalı və yayımı ilə bağlı tələb qoyuldu. Bunu MTRŞ yeni qaydanın məqsədini "gənc nəslin milli şüurunun, tərbiyəsinin yüksəldilməsi" ilə izah etdi. Gənclərin əcnəbi serialların təsiri altında tərbiyə olunmaması prinsipini əsas götürən MTRŞ qərarı bu amillə əsaslandırdı. Əlbəttə, əslində hər ölkənin istehsal etdiyi seriallarına bu fikirləri şamil etmək doğru olmazdı. Məsələn, əgər Meksika, Braziliya və Venesuela seriallarında milli mentalitetlə uzlaşmayan açıq-saçıq səhnələr daha qabarıq olursa, hind serialları belə açıq-saçıqlıqdan uzaqdır və daha çox tərbiyəvi, əxlaqi dəyərlərin aşılınması, hüquqsuzluğa qarşı mübarizə və öz milli dəyərlərinin təbliği məqsədi daşıyır. Ümumilikdə bu məqsədlə dövlət tərəfindən milli telefilmlərin və serialların istehsalına kömək məqsədilə 5 milyon manat pul ayrıldı və bu vəsait hər bir kanal arasında 300000 manat olmaqla bölündü. Qərar aylar öncədən televiziyaqanalın diqqətinə çatdırılsa da sanki onlar dərin boşluğa düşdü. Yaranmış vəziyyət insanlar arasında çaşqınlıq yaratdı və birmənalı qarşılanmadı. Bu aralıqda nümayiş etdirilən seriallar tamaşaçılar tərəfindən o dərəcə də sevilmədi. Çünki bu mərhələdə seriallar daha çox keyfiyyətsiz, süni, maraqsız, olduqca zəif məzmununda idi və sadəcə efirdə yaranmış boşluğu doldurmaq məqsədi daşıyırdı. Prosesi "davam etdirmək" üçün verilən altı milyon manata maliyyə ayrılmasını nəzərdə tutan ikinci sərəncam isə 2013-cü ilin aprelində verildi. Əcnəbi serialların dayandırılmasından sonra efirdə yayımlanan ilk teleseriallardan biri "Pərvanələrin rəqsi" serialı oldu. Dram janrında ailə-məişət mövzusunda prodakşn çəkilişi olan 82 bölümlü "Pərvanələrin rəqsi" keyfiyyətinə görə tənqid olunsada, ən çox izlənen milli seriallardan olub. Serialının ssenari müəllifi və rol ifaçılarından biri Arzu Soltan

BBC-nin Azərbaycanca bürosuna verdiyi açıqlamasında bildirib ki, ölkədə ilk belə işlər olduğundan teleserialların tənqidi normaldır, lakin görülüş işlər "yetirincə qiymətləndirilmir". [4] Mövcud maliyyə dəstəyindən sonra bir-birinin ardınca "Sirr", "Ağabəyovlar" "Sonun başlanğıcı", "Cavanlıq", "Tək olanda qorxma", "Məhkumlar", "Həkimlər", "Sevginin göz yaşları", "3 bacı" kimi seriallar yayımlanmağa başladı. Çəkilən teleserialların keyfiyyəti, ssenaristlərin və rejissorların işi ara-sıra kütləvi informasiya vasitələrində müzakirə obyektinə olaraq qaldı. Bəziləri serialların bərhad vəziyyətindən giley etsə də, bəziləri də onların gələcək taleyinə nikbinliklə baxırdı. Zaman keçdikcə tədricən bütün qüsurların aradan qalxacağına inanılırdı. Yazıçı-ssenarist "Milli.az" saytına verdiyi açıqlamada peşəkar rejissorun və ssenaristin yoxluğundan gileylənir: "Təəssüf doğuran odur ki, rejissor ssenari yazır, ssenarist rejissorluq edir. Hətta bəzən elə kadrlar olur ki, onları rejissorun 3-cü dərəcəli köməkçiləri çəkirlər. Bu, çox acınacaqlı haldır. Amma bütün bunların arxasında aktyor faktı dayanır. Aktyorlarımız zəifdən də aşağıdırlar. Təbii ki, beş-on nəfər var ki, onlara bu sözləri aid etmək olmaz. Serialların əksəriyyətində aktyorlara ucuz əmtəə kimi yanaşılır, buna da şəraiti aktyorlar özləri yaradıblar. Kamera qarşısında dayanmaq hər oğulun işi deyil. Kameranın öz tələbləri var. Aktyor özünü görmür, rejissorsa onu görür. Amma aktyor özünü bir dəfə görə bilməz, əgər ikinci dəfə də özünü görə bilmirsə, o zaman o, aktyor deyil. Hər şeyin başında dayanan maliyyədir. Biz serial anlamına fərqli yanaşdıq". Rejissor Fəhruz Şamıyev isə maliyyə, savad və zövq" çatışmazlığını nəzərə çatdırır: "Çatışmazlıqlar çoxdur deyə məcburən əcnəbi seriallara üstünlük verilir. Təcrübəsizlik də öz sözünü deyir. Serial istehsalı artdıqca bu problemlər də aradan qalxacaq, zövqlü və savadlı insanlar daha tez uğur qazanacaqlar"[3]

Ümumi nəzər yetirdikdə onu görə bilərik ki, bu dövrdə olan seriallar içərisində komediya janrlı seriallar dram janrlı seriallardan keyfiyyətə üstünlük təşkil edir. Komediya seriallarının keyfiyyətli slıms səbəbini belə izah etmək olar. Onlar həftə 1 yaxud 2 seriya yayımlanır. Aktyorların dialoqları söylədikləri zaman yanlışlığa yol verdikdə səhnə yenidən çəkilir. Adətən həmin serialların sonuna baxdıqda bəzi səhnələrin bir neçə dəfə çəkildiyini aydın görmək olar. Digər janrdakı serialların bölümləri isə daha çox "qısa zamanda qurtarmaq" məqsədi ilə çəkilir. Hər nə qədər maliyyə dəstəyi ayrılırsa ayrılısın bir serialın çəkilişi əslində kifayət qədər xərc tələb edir. Aktyorların səhnələr üçün uyğun geyimləri də serialı çəkən şirkət tərəfindən qarşılır. Üstəlik xarici ölkələrdə serialın hər seriyası üçün aktyorlar yüksək məbləğdə qonorar alırlar. Bizdə isə bu tələblərin yerinə yetirilməsindən danışmaq hələ tezdir. Çünki bizim seriallar hələlik təzə inkişaf yolu keçirlər.

İllər keçdikcə milli seriallarda zəif olsa müsbətə doğru dinamika hiss olunmaqdadır. Yəni aktyorların hər hansı obrazı canlandırması zamanı öz rolunu bayağı və süni ifa etməsi halları tədricən azalır. Düzdür. Bu problem indinin özündə hələ də qalmaqdadır. Lakin əvvəllə indiki arasında kiçik müqayisə aparılırsa arada müəyyən fərqlərin olduğunu görmək olar. Artıq

tamaşaçıları ekran başına bağlayan milli serial nümunələrinə də rast gəlmək olar. Məsələn, 2013-2016-cı illər ərzində Xəzər TV-nin efirində yayımlanmış "Həyat sən nə qəribəsən" adlı serial ən uzunömürlü seriallardan biri oldu və təxminən 560 bölüm yayımlandı. Eyni fikri yenə həmin kanalda yayımlanmış "Bir ailəm var" serialına da şamil etmək olar. Bu serialın seriya sayı isə 467-dir və o həftə işi 4 gün yayımlanırdı. Fərqliliyi seçilən seriallardan biri də "Bacanaqlar" serialıdır. Belə ki, bu serial 2009-cu ildən indiyədək ATV kanalında efirə gedir. Bacanaqlar həm də ən çox aktyor və qonaq-aktyorlarının çoxluğu ilə seçilir. Azərbaycan kino tarixində sponsorların reklam edilməsi də ilk dəfə bu serialda görülüb. "Bacanaqlar" serialı 236-cı bölümə qədər "Bacanaqlar", 237-240-cü bölümlərdə "Köhnə bacanaqlar" 241-324-cü bölümlərdə "Eks bacanaqlar", 325-326-cü bölümlərdə "Eks bacanaqlar-Şərikli ev", 327-364-cü bölümlərdə "Bacanaqlar-Şərikli ev", 365-ci bölümlərdən isə "Bacanaqlar-Yeznə qayın" adı ilə yayımlanıb. Teleserial sahəsində edilən maraqlı yeniliklərdən biri də vebserialın yaradılması olub. Vebserial nümunəsi kimi "3 otaq" serialını nümunə götürmək olar- İlk seriyası 24 dekabr 2014-cü ildə yayımlanıb. Növünə görə komediya və dram janrında olan çoxseriyalı filmidir. Səkkiz bölümdən ibarətdir. Bu serial həm də vebserialdır. Vebserialın seriyaları əvvəldən sonadək müvafiq olaraq "İntro", "Müsahibə", "Filmlər", "Danışır Baki", "Once upon a time in 3 otaq", "Gospodin Səmayə", "Final 1-ci hissə", "Final 2-ci hissə" adlanır. Reklam sektorundan bəhs edən çox hissəli bədii film, "Böyüh Məllim" və onun yoldaşlarının hekayəsidir. Çıxdıqları bu yolda rəqiblərə uduzmamaq üçün özlərini sənətin başqa sahələrində sınaırlar. Filmdə "Rodestos" və "Hasar Məllim" adlı onları hər növ təhlükədən qoruyan iki xəyali personaj da var. Orqal Tan və İlham Əkbərlinin müəllifi olduğu ssenari, əsasən söz oyunları üzərində qurulub. Serial ilk yayımlandığı gündən geniş marağa səbəb olmuş, 10000 dəfədən çox baxış sayına nail olmuşdur. Serial 13 iyun 2015-ci ildə son seriyadan sonra yayım həyatına son qoymuşdur. [1]

Bundan sonrakı dövərdə də artıq telekanalların efirində yeni serial nümayiş olunmağa başlayır. Həmin seriallar da tamaşaların rəğbətini qismən də olsa qazana bilir. Bunların içərisində "ATV" kanalında yayımlanan "Günəşim ol", "Vidən haqqı", "Sonuncu fəsil", "Qardaşlar", "Qız atası", "Barama" "Laləli saray", "Ögey ana", "Xəzər TV"-də "Lal yuxu", "Ata ocağı", "İmtahan", "Baldız", "Xalxın evi", "Lider TV"-də "Qanun naminə", "Durnalar qayıdanda", "Tufanlı səma" kimi serialları nümunə çəkmək olar.

Milli serialların əksəriyyətində demək olar ki, bəzi qüsurlar hələ də qalmaqdadır. Bunların ən başlıcası ədəbi dil normalarına riayət olunmasıdır. Fikir versək görürük ki, aktyorların əksər hissəsi ləhcə ilə danışır, onların nitqində Bakı ləhcəsi daha çox hiss edilir. Ləhcə ilə danışmaq bu halda qəbul olunandır ki, aktyorun canlandıracağı obraz hər hansı bir bölgəni təmsil etsin. Məsələn Xəzər Tv-də yayımlanmış "Qaynana" serialında müxtəlif ləhcələrdən istifadə olunur. Bu həmin serial üçün normaldır. Çünki burada müxtəlif bölgələrə məxsus obraz tipləri canlandırılır. Lakin ehtiyac olmadıqda az qala

bütün obrazların ədəbi dil normalarına riayət etmədən eyni ləhcədə danışması artıq yol verilən deyil. Narahatverici məqamlardan biri də obrazların dilində varvarizmlərin(xüsusən də rus dilində) işlənməsidir. Məsələn, gənclərin dilindən daha çox “ana, ata” ifadəsi yerinə “mama, papa” ifadələri işlədilir. Serialların ən böyük mənfi cəhətlərindən bir də fon musiqilərinin həddindən artıq monoton olmasıdır. Xarici seriallarda bəzi səhnələrdə izləyicilərin həyəcanını artırmaq üçün xüsusi fon musiqiləri də hazırlanır. Bu həm də səhnələrin təsirli və təbii alınmasında böyük rol oynayır. Akyorların özləri tərəfindən qabardılan, amma mühüm amillərdən də biri olan qonorar məsələsi də bir az zamanın işidir. Çünki hazırda yerli seriallar hələ də inkişaf yolu keçməkdədir. Mövcud qüsurlar aradan qalxdıqca onların baxılma səviyyəsi yüksələcək. Elə qardaş Türkiyədə serialların inkişafına nəzər yetirməklə bunu aydın sübut etmək olar. Onlarda bu sektorda intibah birdən-birə baş vermədi. Tədricən onlar da inkişaf etdilər, rejissorlar, ssenaristlər, özlərini təkmilləşdirdilər. Öz ölkəsindən əlavə dünyaya çıxan türk serialları, artıq gəlirli gətirməyə başlayan bir sahəyə çevrildi. Bundan başqa aktyorların üzərinə rollarını qüsursuz ifa etmək tələbi də qoyulub. Hər kəs artıq öz işinin peşəkarı olmalıdır. Kiçik bir səhnə üçün əvvəldən xeyli hazırlıq görülür və onun mükəmməl alınması üçün bütün vasitələr yoxlanılır. Yekunda onu qeyd edim ki, aradan qısa bir dövr keçməsinə, mövcud çətinliklərə baxmayaraq, milli seriallar artıq tamaşaçıları ekran başına cəlb etməyi bacarıb. Əlbəttə, yalnızca bu kiçik dinamika ilə kifayətlənmək olmaz. Mövcud qüsurlar aradan qaldırılmalı, aktyorlar özlərini təkmilləşdirməlidirlər. Peşəkar aktyorla birgə çalışılmalı, onların tövsiyyələrindən, eyni zamanda dünya praktikasından yararlanmaq lazımdır. Bütünlükdə əsas hədəf tək Azərbaycan tamaşaçasınınin rəğbətini qazanmaqla məhdudlaşmamalı, dünya serial bazarına çıxmağa nail olmaq, dünyanı milli mədəniyyətimizi, adət-ənənələrimizi, coğrafiyamızı öz seriallarımız vasitəsilə tanış etmək olmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. [https://az.wikipedia.org/wiki/3_otaq_\(vebserial,_2014\)](https://az.wikipedia.org/wiki/3_otaq_(vebserial,_2014))
2. <https://kayzen.az/blog/Azərbaycan-kinosu/8599/az%C9%99rbaycan-kinos%C9%99n%C9%99tinin-tarixi.html>
3. <https://news.milli.az/society/362607.html>.
4. https://www.bbc.com/azeri/multimedia/2013/09/130902_national_soap_opera_s
5. [https://az.wikipedia.org/wiki/Yanm%C4%B1%C5%9F_k%C3%B6rp%C3%B1%C9%99r_\(film,_2007\)](https://az.wikipedia.org/wiki/Yanm%C4%B1%C5%9F_k%C3%B6rp%C3%B1%C9%99r_(film,_2007))

Elmi rəhbər: dos.S.Həsənova